

Хуснутдинов Д.Х.
«Казан (Еділ) федералды университеті»
Ресей, Казан
e-mail: [1domer1982@mail.ru](mailto:domer1982@mail.ru)

ТАТАР ТІЛІН МЕНҒЕРТУДЕ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Аңдатпа. Мақала татар тілі дәрістерінде оқытудың жаңа технологияларын тиімді қолдану жолдарын зерттеуге арналған. Татар тілін орыс тілді студенттерге менгертуде ойын технологиясы, саралап оқыту технологиясы, жобалап оқыту технологияларын қолданудың тиімділігі айқындалады. Зерттеу барысында материалдарды жүйелеу, түсіндіру, талдау, саралау т.б. әдістер қолданылды.

Татар тілін тиімді менгертуде дидактикалық материалдарды қолданудың әдіс тәсілдері ұсынылды. Дифференциалдық тапсырмалардың білім сапасы білім алушылардың қызығушылығын арттыруға әсері айқындалды. Зерттеудің нәтижелерін татар тілін оқыту сабақтарында, татар тілін оқыту әдістемесіне қатысты зерттеулерде қолдануға болады.

Тірек сөздер: татар тілі, педагогикалық технология, саралап оқыту, ойын технологиясы, жобалап оқыту технологиясы

Хуснутдинов Д.Х.
Казанский (Приволжский) федеральный университет,
Россия, Казань
e-mail: domer1982@mail.ru

ПРИМЕНЕНИЕ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ТАТАРСКОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация. Статья посвящена изучению путей эффективного применения новых технологий обучения на лекциях по татарскому языку. При овладении татарским языком русскоязычными студентами определяются игровая технология, технология дифференцированного обучения, эффективность использования технологий проектного обучения. В ходе исследования были использованы методы систематизации, интерпретации, анализа, дифференциации материалов и др.

Предложены методы использования дидактического материала при эффективном овладении татарским языком. Определено влияние качества знаний дифференциальных заданий на повышение интереса обучающихся. Результаты исследования могут быть использованы на уроках изучения татарского языка, в исследованиях, касающихся методики преподавания татарского языка.

Ключевые слова: татарский язык, педагогическая технология, дифференцированное обучение, игровая технология, технология проектного обучения

Khusnutdinov D.
Kazan (Volga Region) Federal University
Russia, Kazan
e-mail: domer1982@mail.ru

THE USE OF NEW TECHNOLOGIES IN TEACHING THE TATAR LANGUAGE

Abstract. The article is devoted to the study of ways to effectively apply new teaching technologies in lectures on the Tatar language. When Russian-speaking students master the Tatar language, they determine the game technology, the technology of differentiated learning, and the effectiveness of using project-based learning technologies. The research used methods of systematization, interpretation, analysis, differentiation of materials, etc.

The methods of using didactic material for effective mastery of the Tatar language are proposed. The influence of the quality of knowledge of differential assignments on increasing the interest of students is determined. The results of the study can be used in Tatar language lessons, in research related to the teaching methods of the Tatar language.

Keywords: Tatar language, pedagogical technology, differentiated learning, game technology, project-based learning technology.

Кіріспе. Жыл сайын татар тілін оқыту әдістемесі жетілдірілуде, оны әртүрлі әдістермен байыту үрдісі байқалады. Олар өз кезегінде баланың тіл үйренуге деген құштарлығын арттыра отырып, оң нәтижелерге ықпал етеді. Әрине, жиырма бірінші ғасырдағы баланы тек жаттығулармен, кітаптағы әңгімелермен қанағаттандыру мүмкін емес. Қазіргі заман мұғалімді де, оқушыны да үнемі ізденуге, қызығушылыққа шақырады. Татар тілі сабағында ойнау, мультимедиялық проектор, топта жұмыс істеу, жобаларды дайындау сияқты әдістерді қолдана отырып, тіл үйренуді қызықты әрі тиімді етуге болады. Оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, сонымен қатар тақырыптардың мазмұнына сүйене отырып, әртүрлі педагогикалық технологияларды қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймайды, сонымен қатар оқу сапасын арттыруға көмектеседі. Себебі білім алушылар бұл процеске тек мұғалімнің тапсырмасы бойынша ғана емес, сонымен бірге өздерінің қызығушылықтары бойынша да белсенді қатысады.

Негізгі бөлім. Татар тілі сабақтарында жаңа технологияларды түрлендіріп қолдану мүмкіндігі мол. Шет тілдерін үйрену лексиканы оқытудан басталады. Татар тілін оқытуда да солай. Лексиканы оқытуды үш түрлі бағытта да жүргізуге болады. Үйде үйренуге болатын сөздерді үш түрлі жолмен үш топқа бөлуге болады. Оқушылардың бірінші тобы орыс және татар сөздерінің аудармаларын дербес жазады (еске алу диктанты сияқты). Екінші және үшінші топтарда оқушыларға арналған сөздер орыс немесе татар тілінде

беріледі, олар тек аударманы жазуы керек.

Мәтінмен жұмыс істеу кезінде әр түрлі деңгейдегі тапсырмаларды орындауға болады.

1-топқа арналған тапсырма: мәтін бойынша сұрақтарға жауап беру немесе қасиеттері бойынша сұрақтар қою.

2-топқа арналған тапсырма: мәтіннің негізгі мазмұнын көрсететін сөйлемді табыңыз және оқыңыз.

3-топқа арналған тапсырма: мәтінді оқыңыз.

Осылайша, біз оқытудың сараланған тәсілі шет тілдерін оқытуда да сәтті қолданылғанын көрдік. Бұл тәсіл оқушылардың да, мұғалімнің де жұмысын едәуір жеңілдетеді, пәнге деген қызығушылықты арттырады және сәтті нәтиже береді. Бұл тәсілдің артықшылығы-оқушылардың сөйлеу әрекеті мен сөйлеу шығармашылығының әртүрлі түрлерінде өз бетінше оқу дағдыларын дамыту. Дифференциалды тәсіл әдісін қолдана отырып, шет тілін оқыту кезінде негізгі міндет оқушылардың жеке дайындығын ескере отырып, олардың танымдық қажеттіліктерін қанағаттандырумен байланысты.

Соңғы жылдары татар тілі сабақтарында ойын технологиясын қолданудың тиімділігі туралы көп айтылды.

Ойын-бұл өте кең ұғым. Шиллер ойынды «барлық өнердің негізі» деп санады. Ойын бүкіл адамзат мәдениетінің негізі болып табылады, өйткені ойын шығармашылық процестің алғашқы қадамы болып табылады. Бұл мәжбүрлеуден босату жолы: адам еркін ойнай бастайды, сезінеді, жасайды, тек болмыстың табиғи ішкі заңдарына

бағынады. Оқушылар ұжымында ойын мен оқытудың бір-бірімен тығыз байланысты болғаны соншалық, кейбір жағдайларда олардың шекараларын белгілеу қиын, өйткені ойын әзіл-қалжың болмай, нақты жұмысқа айналғанын білу мүмкін емес. Оқушыларға үлкен ұтқырлық, жаңашылдыққа ұмтылу тән [2].

Білім беру процесінде ойындарды қолданудың бірнеше түрі бар:

- әлі зерттелмеген татар лексикасын игеруге көмектесетін ойындар;

- үйренген сөздік қорын нығайтуға көмектесетін ойындар;

- грамматикалық ережелерді қызықты түрде беретін ойындар;

- грамматикалық формаларды, сөйлемдегі сөздердің байланысын және сөйлем құру дағдыларын нығайтуға көмектесетін ойындар.

С. Айдарова-орыс тілді балаларды татар тіліне үйретуде ойын технологиясын қолдануды ұсынатын әдістердің авторы. Ол бүгінгі күні бұл әдістер №60 және № 33 қазан мектептерінде сәтті қолданылғанын еске салды.

«Ойындар-тілді оқыту құралы. Ойын ішіндегі ережелер оқушыны білімді игеруге ерікті болуға шақырады. Ойынға қатысу үшін, әрине, бұрын алған білім қажет. Ойындардың ерекшелігі-олар сабақта зейінді болуға талпындырады», - деп түсіндіреді с.Айдарова.

«Ойындар әр түрлі болуы мүмкін-жеке, жұптық, ұжымдық. Шығармашылық, тәрбиелік, коммуникативті, дидактикалық ойындар. Әдістемелік сауатты өткізілген ойын баланың тілге деген сүйіспеншілігін тәрбиелейді, сөйлеу дағдыларын дамытады, оны табиғи нормаларға жақындатады», - деп атап өтті ғалым [4]. Шынында да, оқушылардың алған білімі мен дағдыларын жетілдірудегі, өз ойларын жазбаша немесе ауызша тұжырымдай білудегі, оқушылардың тілге деген қызығушылығын арттырудағы ойынның рөлі баға жетпес. Сабақтың кезеңдерінің бірінде ойын технологиясын қолданумен

қатар, сабақты толық ойын түрінде де өткізуге болады. Ең үлкен талап-оқушыларды қызықтыруы мүмкін проблемалық сұрақтар қоя білу. Әдістемелік тұрғыдан дұрыс салынған ойын – оқушының тілге деген қызығушылығын дамытып қана қоймай, ақпараттың жинақталуына, білім алуға ықпал етеді.

Г.К. Селевко ойындарды төрт бағытқа бөледі. Бұл дидактикалық, тәрбиелік, дамытушылық және әлеуметтендіру ойындары. Мұның бәрі федералды мемлекеттік стандарттардың талаптарына сәйкес келеді. Ойындар жаңа материалды түсіндіруде де, білімді бекіту процесінде де, ауызша сөйлеу әрекетін оқытуда да қолданыла алады. Мұғалім кез-келген ойынға тоқталып, оқушыларға оқумен қатар адамгершілік тәрбиесін сіңіре алады.

Сабақта нақты өмірдегі суреттерге жақын жағдайлар ұсынылуы керек. Мысалы, «кітапханада», «мектепте», «қонақта», «базарда», «біздің отбасымыз», «мен Татарстанда тұрамын», «дүкенде» және т.б. «Журналист», «ғажайыптар өрісі», «ауызша шайқас», «Көрнекті тұлғалар», «көршілер» және т.б. татар тілі сабағын қызықты етеді, балаларды тіл үйренуге ынталандырады [3].

Сондай-ақ, соңғы уақытта сабақтарда белсенді қолданылатын және оқушылар қабылдайтын жобалау технологиясының маңыздылығын атап өтеміз. Бұл технология белгілі бір тақырыпқа қатысты тақырыптарды игергеннен кейін білімді жалпылау сабағы ретінде қолданылады. Project технологиясы студенттерге келесі дағдыларды дамытуға көмектеседі:

- топтарда жұмыс істей білу;

- өз пікірін айтудан қорықпа;

- шығармашылық ойлау,

шығармашылық көзқарас;

- табысты шешім қабылдай білу.

Жобалау технологиясы барысында оқушылардың жеке іс-әрекетінің нәтижесінде баланың санасында белгілі

бір тақырып бойынша білім қалыптасады.

Сараланған оқыту - бұл оқушыларды әртүрлі топтарға бөлу ғана емес, сонымен қатар олардың білім деңгейіне, қабілеттеріне қарай шоғырлануы. Сабақтарда дифференциалды есептерді қолдану оң нәтиже береді. Балалардың білімге деген сүйіспеншілігін тәрбиелеуде, олардың бір-бірінен алшақтауының алдын алуда, бір жұмыстан екінші жұмысқа ауысу жылдамдығын арттыруда, балалардың шаршауының алдын алуда, білім мен дағдыларды жүйелеуде оқытуды саралау үлкен рөл атқарады. Мұндай жұмыс оқушылардың ақыл-ой деңгейін дамытып қана қоймай, оларды психологиялық тұрғыдан жетілдіріп, тәрбиелейді.

Дифференциалды тәсілдің артықшылықтары:

- оқуға деген ынта деңгейі артады;
- мықты оқушыларға да, білім деңгейі төмен оқушыларға да көмектесу мүмкіндігі бар;
- пәнді нашар меңгерген оқушылармен жұмыс істеу мүмкіндігі айтарлықтай артады;
- мықты оқушылардың көбірек білуге деген құштарлығы артып келеді.

Дифференциалды тәсілді оқытудың әртүрлі кезеңдерінде қолдануға болады. Мысалы, үйде жұмыс беру кезеңін қарастырыңыз. Бұл тәсіл тіпті нашар оқушыға жалпы білім мен дағдыларды игеруге мүмкіндік береді. Сараланған тапсырма жақсы оқушыларға жоғары деңгейге көтерілуге көмектеседі. Үй тапсырмасы топтарда беріледі. Мықты оқушылар үшін зерттеушілік сипаттағы тапсырмалар ұсынылуы мүмкін.

Дифференциалды тәсілді сабақтың жаңа тақырыбын түсіндіру кезеңінде де қолдануға болады. Жаңа тақырып барлық оқушыларға бірдей түсіндіріледі. Көрнекі материал неғұрлым көп қолданылса, оқушы жаңа тақырыпты соғұрлым жақсы меңгереді. Сабақты қорытындылау кезінде күшті оқушыға ережені өз бетінше

тұжырымдауға тапсырма беруге болады. Мұны нашар меңгерген бірнеше оқушылармен қайталауға болады. Оқушыларға жаңа теориялық материал дайын түрде берілмейді, бұл теориялық тапсырмаларды оқытуды проблемалы етеді.

Дифференциалды тәсілді сабақты бекіту кезеңінде де тиімді қолдануға болады. Мұғалім осы кезеңге арналған тапсырмаларды алдын-ала ойластыруы керек. Схемалар, тест тапсырмалары, сингапурлық оқыту әдістері және т. б. көмекке келеді.

Сабақта сараланған тәуелсіз жұмыстарды да жүргізуге болады. Бұл жағдайда ақпараттық компьютерлік технологиялар қолданылады. Компьютерде «әлсіз» оқушыларға тест тапсырмаларын орындау ұсынылуы мүмкін, ал «күшті» студенттерге тест тапсырмаларын өз бетінше құрастыру ұсынылады.

Педагогикалық әдебиеттерде «ішкі» және «сыртқы» дифференциация ұғымдары ажыратылады. «Ішкі» саралау-бұл сабақ барысында бір сынып оқушыларының білім деңгейін, қабілеттерін, ұмтылыстарын, жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу процесін ұйымдастыру. Бұл жағдайда дифференциация дараландыруға ұқсас болады. Ал «сыртқы» саралау кезінде әртүрлі дайындықтағы студенттер жеке көрсеткіштері бойынша бірнеше топқа біріктіріледі: қабілеттері, қызығушылықтары және т.б.

Орыс балаларына татар тілін үйретуде сараланған тәсілді қолдануды оқытудың жан-жақты тәсілі деп түсіну керек. Бұл әдіс әр оқушыға білім деңгейіне сәйкес тапсырмалармен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Әдеби оқу пәні бойынша бірнеше мысалды қарастырайық.

№1 тапсырма («мықты» оқушылар үшін). Осы топтың әр оқушысына суреттер таратылады. Оқушы Сурет бойынша шағын әңгіме құрастырып, оны айтуы

керек (5-7 сөйлем).

2-тапсырма (орта білімі бар оқушылар үшін). Суреттер де таратылып, сұрақтар ұсынылды. Оқушы бұл сұрақтарға ауызша жауап бере алуы керек.

3-топ («әлсіз» оқушылар үшін). Оқушыларға аударуға тиісті етістіктері бар карталар беріледі. Мұндай тапсырмалар білім алушылардың сабаққа ынтасын төмендетпейді, керісінше белсенділіктерін арттырады.

Қорытынды. Татар тілі сабағында жаңа технологияларды тиімді қолдану

оқытудың сапасын артыруға, білім алушылардың сабаққа қызығушылықтарын жоғарылатуға ықпал етеді. Сондықтан әрбір оқытушы өз сабағында жаңа технологияларды тақырыпқа са іріктеп пайдалана білуі қажет. Бұл оқытушыдан педагогикалық шеберлікті, тиянақтылық пен жауапкершілікті талап етеді. Біз бұл мақаламызда татар тілі дәрістерінде саралап оқыту технологиясы, жобалау технологиясы және ойын әдістерін тиімді қолдану жолдарын көрсеттік.

Әдебиеттер тізімі:

1. Камаева Р.Б. татар тілі мен әдебиеті сабақтарындағы жаңа педагогикалық идеялар. – К (п) фу баспасы, 2012. - 137 Б.
2. Шәкүрова М.М. Татар телен укыту методикасының фәнни мирасы (XVIII ғасыр ахыры - XX ғасыр) / Научное наследие методики преподавания татарского языка (конец XVIII - нач. XX вв.). - Казан: «Ихлас», 2012. - 144 б.
3. Шакурова М.М. ЭОР по методике преподавания татарского языка бакалавриат 4 курс / <http://tulpar.kpfu.ru/course/view.php?id=426> ЭОР
4. Шакурова М.М., Хуснутдинов Д.Х. «Методика преподавания татарского языка»: электронно-образовательный ресурс / М.М. Шакурова, Д.Х. Хуснутдинов. <http://edu.kpfu.ru/course/view.php?id=1149>
5. Хайруллин, Малик Бареевич. Возрождение и развитие лексики татарского языка в современных условиях. Казань: Изд-во Казан.ун-та, 2004. 299
6. Ибрагимов Г.И., Ибрагимова Е.М., Андрианова Т.М. Теория обучения: учебное пособие. - М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2011. - 383 с. <http://www.bibliorossica.com/> ЭБС «Библиороссика»
7. Шәкүрова М.М., Йосыпов А.Ф. Татар телен укыту методикасы: Теория һәм практика / М.М.Шәкүрова, А.Ф.Йосыпов. - Казан: Казан ун-ты нәшр., 2009. - 168 б.
8. Шакурова М.М. Лингвометодическое наследие в обучении татарскому языку как родному и неродному: электронно-образовательный ресурс. <http://edu.kpfu.ru/course/view.php?id=1148>

References:

1. Kamaeva R.B. Tatar tili men adebieti sabaktaryndagi zhana pedagogikalyk ideyalar. – K (p) fu baspasy, 2012. - 137 B.
2. Shakurova M.M. Tatar telen ukytu methodikasyn fanni mirasy (XVIII gasyr akhyry - XX gasyr) / Scientific heritage of the methodology of teaching the Tatar language (late XVIII - early XX century). Kazan: Ikhlas, 2012. 144 b.
3. Shakurova M.M. EOR on the methodology of teaching the Tatar language bachelor's degree 4th year / <http://tulpar.kpfu.ru/course/view.php?id=426> EOR
4. Shakurova M.M., Khusnutdinov D.H. «Methods of teaching the Tatar language»: an electronic educational resource / M.M.Shakurova, D.H.Khusnutdinov. <http://edu.kpfu.ru/course/view.php?id=1149>
5. Khairullin, Malik Bareevich. The revival and development of the vocabulary of the Tatar language in modern conditions. Kazan: Kazan Publishing House.University, 2004.299,
6. Ibragimov G.I., Ibragimova E.M., Andrianova T.M. Theory of learning: a textbook. Moscow : Humanitar. publishing center VLADOS, 2011. 383 p. <http://www.bibliorossica.com/> EBS 'Bibliorossika'
7. Shakurova M.M., Yosypov A.F. Tatar telen ukytu methodology: Theory and practice / M.M.Shakurova, A.F. Yosypov. Kazan: Kazan National University, 2009. 168 b.
8. Shakurova M.M. Linguistic and methodological heritage in teaching Tatar as a native and non-native language: an electronic educational resource. <http://edu.kpfu.ru/course/view.php?id=1148>

Автор туралы мәлімет

Хуснутдинов Дамир Хайдарович

Лауазымы: Филология ғылымдарының кандидаты, Қазан (Еділ) федералды университеті
Пошталық мекенжайы: 420008, Ресей, Татарстан Республикасы

Ұялы.тел: 79046646819
е-mail: domer1982@mail.ru

Сведения об авторе:

Хуснутдинов Дамир Хайдарович

Должность: Кандидат филологических наук, Казанский (Приволжский) федеральный университет

Почтовый адрес: 420008, Россия, Республика Татарстан

Сот.тел: 79046646819

е-mail: domer1982@mail.ru

Information about the author:

Khusnutdinov Damir Haidarovich

Position: Candidate of Philological Sciences, Kazan (Volga Region) Federal University

Mailing address: 420008, Russia, Republic of Tatarstan

Mob.phone: 79046646819

е-mail: domer1982@mail.ru